

Liturgia szczytem i źródłem formacji, red. P. Nowakowski, J. Mieczkowski, Kraków 2023, s. 117–133 (Ad Fontes Liturgicos, 13).
<https://doi.org/10.15633/9788383700038.07>

Ihor Vasylyshyn

UKRAIŃSKI UNIWERSYTET KATOLICKI, UKRAINA

<https://orcid.org/0000-0002-3851-2998>

ukrainianguy@ucu.edu.ua

«Підручник церемоній для вихованців духовної семінарії» 1907 року як один із прикладів літургійної формації семінаристів Української Греко-Католицької Церкви

Термін *формація* у словниках пояснюється як «процес виникнення, утворення чого-небудь у сукупності характерних ознак і форм; формування когось, чогось у процесі розвитку»¹. У сучасній українській мові дуже добрим синонімом до слова *формація* мабуть був би термін *становлення*, тобто формування, зміна (якщо мова йде про людину).

---

¹ Словник української мови: в 11 томах, т. 9, ред. І. С. Назарова та ін., Київ 1978, с. 649, <http://sum.in.ua/s/stanovlennja> (20.09.2023).

Натомість сам термін *формація* у нинішній українській має дещо інше значення, про що свідчить офіційний одинадцятитомний *Словник української мови*², проте тут зрозуміло про що йдеться.

Формація духовенства – це чи не найважливіша складова підготовки до шляху служіння священнослужителів, яка мусить передувати рукоположенню. У католицьких церквах усіх обрядів (на сході і на заході) це необхідна умова для отримання Тайни священства³.

Як відомо, семінаристи належать до мирян, а миряни так само повинні би мати свою літургійну формацію (щоденну молитву, участь у Євхаристії, у відправах добового кола, у постуваннях та в інших практиках, які формують цілісно духовну особистість практикуючого християнина). Все-таки інституції посвяченого життя, повинні би відрізнятися від звичайних мирянських спільнот. Особливо це стосується семінаристів старших курсів, які поступово отримують нижчі священня, і відповідно до «Інструкції застосування приписів Канонів Східних церков» вже не є більше мирянами⁴. Це власне повинно би чітко відрізняти їхню формацію від формації мирян.

Відомий український літургіст о. Ісидор Дольницький (1830–1924), який мав багатолітній досвід духівника семінарії і викладача літургійних дисциплін, бачив нагальну потребу такого підручника і склав його дуже правдоподібно на основі вже існуючих римсько-католицьких підручників, пристосовуючи їхні приписи до Візантійського обряду.

---

2 Словник наводить чотири різних значення слова, з яких у нашому випадку варто навести мабуть лише одне: «тип, структура чого-небудь, що відповідає певному рівню, певній стадії розвитку» (*Словник української мови: в 11 томах*, т. 10, ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Київ 1979, с. 622, <http://sum.in.ua/s/formacija> (20.09.2023)).

3 Варто зауважити, що у східних (православних) церквах немає такої умови і вони часто висвячують (рукопокладають) на священників людей, які не має семінарійної формації. Часто там висвячують випускників світських теологічних закладів, а навіть і мужчин без освіти. Дивувало (дивним було для студентів-католиків) те, що студенти православних семінарій (наприклад, у Києві та й в інших містах), які проживали у місті, не мусіли мешкати в семінарії, але могли просто приходити на заняття і слухати лекції. Також у православних семінаріях вихованці не мають обов'язку брати участь у щоденній Літургії, що для католицьких семінарій неприпустиме і незрозуміле.

4 *Інструкція застосування літургійних приписів ККЦ, § 73*, Львів 1996.

Безпосередніми причинами, які спонукали автора до написання цього підручника, була відсутність потрібного числа книг із приписами для нижчого духовенства (міністрантів, асистентів), а це породжувало хаос під час прислуговування до відправ, особливо під час архиерейських служб. Водночас існувала нездорова різноманітність, яка створювала несприятливу хаотичну атмосферу на практиці при відправах богослужінь. У теорії різноманітність у відправах – це добре, але є певні межі, коли ж важливі моменти відбуваються в одній парафії по-своєму, а в іншій – по-іншому, то це часто призводить до хаотичності і безпорядків у відправі. Неабиякою проблемою була також відсутність або недостатність рубрик для служачих (піддияконів, «предстоящих»). Якщо для священників і дияконів у літургійних книгах існують все-таки більша кількість приписів, то для простих служачих їх недостатньо.

1. Структура підручника

Підручник церемоній для вихованців духовної семінарії складається з двох частин і додатку⁵. У першій з них, яка носить назву *Церемонії семінарського богослужіння*, і яка своєю чергою містить три розділи, автор коротко охарактеризовує церемонії взагалі, починаючи від коротких глав: «Про запалювання світла на богослужінні», і далі: «Про церковних служителів і про їхні обов'язки», опис загальноприйнятих церемоній на Вечірні, Утрені, Божественній Літургії та на Літургії Передосвячених Дарів:

1. Про запалювання світла на богослужінні.
2. Про церковних служителів та про їхні обов'язки.
3. Про церемонії підчас окремих богослужінь:

Якщо перші дві частини короткі, то третя обширна і містить у собі опис наступних церемоній:

- (1). На Великій Вечірні без Литії (тут подано опис особливостей конкретних частин відправи, як зрештою і далі – в інших відправах);
- (2). На Великій Вечірні з Литією;
- (3). На Великій Утрені без Всенічного;

---

5 Див. Підручник церемоній для питомців семінара духовного, Львів 1907, с. 163–164.

- (4). На Великій Утрені з Всенічним;
- (5). На Службі Божій співаній;
- (6). На Службі Божій читаній (правила детальніші, с. 38–47);
- (7). На Службі Божій Передше Освячених Дарів.

Два наступних розділи містять рубрики на два нерухомі свята (Різдво та Богоявління: Велике Повечір'я, Велике Водосвяття), а також на свята рухомі: великопостові і пасхальні богослужіння, богослужіння св. П'ятдесятниці.

1. На нерухомі свята:

- 1.1. В навечір'я Різдва і Богоявлення (На Службі св. Василя з Вечірнею Різдва (і Богоявлення) в понеділок, у вівторок, у середу, в четвер і в п'ятницю, оскільки ці богослужіння мають схожу структуру)
- 1.2. На службі (св. Йоана) Золотоустого і на Вечірні Різдва і Богоявлення в суботу і в неділю
- 1.3. На Повечер'ї Різдва і Богоявлення
- 1.4. На Водосвятті в день навечер'я Богоявлення
- 1.5. Похід до місця водосвяття
- 1.6. Розміщення (духовенства і прислуги) при воді
- 1.7. Відправа (детальніший опис кожного з підпунктів).

2. На рухомі свята:

- 2.1. У велику Чотиридесятницю
  - 2.1.1. На Вечірнях в неділі увечері
  - 2.1.2. На Утрені Великого Канону
- 2.2. У Страсний тиждень
  - 2.2.1. У понеділок, у вівторок і в середу на Службі Божій Перелшеосвячених Дарів
  - 2.2.2. У Великий четвер на Службі св. Василя з Вечірнею
  - 2.2.3. У Великий четвер на Утрені Страстей
  - 2.2.4. У Велику п'ятницю на царських часах
  - 2.2.5. На Вечірні з винесенням Плащаниці
  - 2.2.6. На Утрені надгробній
  - 2.2.7. У Велику суботу на Службі Божій св. Василя з вечірнею
- 2.3. У Світлий тиждень
  - 2.3.1. Утрєня Пасхи
  - 2.3.2. Служба Божа і Вечірня

- 2.3.3. На Зелені свята
- 2.3.4. Служба Божа з Вечірнею
- 2.3.5. На храмове свято семінарії (окремі рубрики богослужінь у день Зіслання Святого Духа і в понеділок).

2. Зміст другої частини «Підручника»

Друга частина підручника містить у собі опис церемоній архиєрейської Служби Божої (як читаної, так і співаної), опис процесій на два великі свята: на Боговлення («Йорданський» похід і освячення води) та на свято Пресвятої Євхаристії, до чотирьох престолів), а також опис усіх ступенів свячень, починаючи від нижчих і закінчуючи єпископськими.

1. Церемонії Архиєрейської Служби Божої

1.1. На Службі Божій читаній

- A. Число служителів
- B. Їхні облачення
- C. Вихід до дверей церковних для прийняття архиєрея
- D. Прийняття архиєрея в дверях церковних
- E. Запровадження архиєрея перед Царські врата
- F. Чинности (тобто дійства) служителів перед царськими вратами
- G. Вступ архиєреїв і служителів до святилища

1.1.1. Чинности служителів кожного зокрема

- A. Крилошанина і капеляна.
- B. Диякона і піддиякона.
- C. «Пристоющих» тобто (міністрантів чи асистентів).
- D. Мітродержця.
- E. Жезлодержця.
- F. Двокироносців і Трикироносців.
- G. Хрестоносця зі свічконосцями.

1.2.1. По Службі Божій

- A. Вихід служителів із святилища перед Царські врата.
- B. Молитви після св. Причастя.
- C. Впровадження архиєрея до дверей церковних.

1.2. На Службі співаній

1.2.1. Правила загальні (короткі зауваги)

1.2.2. Правила детальніші

- A. Від початку аж до кінця молитов приготування
- B. Вихід архиєрея на трон і розташування служителів при троні (схема)
- C. Умиття рук і зодягнення архиєрея
- D. Перше сходження архиєрея з трону перед іконостас
- E. Поворот архиєрея на трон
- F. Від «Благословенне царство» до малого входу
- G. Вхід малий і обхід святої трапези
- H. На Трисвятому
- I. Відхід архиєрея на Горнє сідалище
- J. На читанні Апостола
- K. На читанні Євангелія
- L. На ектенії «Промовмо всі»
- Ł. На Великому вході
- M. На «Благодаттю і щедротами»
- N. На заамвонній молитві і відпусті
- O. На роздягненні архиєрея з риз і на відході.

Далі автор описує дві найважливіші процесії, які відбувалися вулицями міста Львова у дні двох великих урочистих свят року, і в яких брали участь студенти семінарії.

2. Про похід Йорданський і Божого Тіла

Автор наводить текст листа Митрополита Андрея Шептицького від 11 січня 1907 року, в якому зазначає кількість вихованців семінарії, які беруть участь у цих процесіях та про їхні дії під час цих походів, а також порядок самих процесій.

2.1. Опис урочистої процесії на свято Богоявлення. Тут бачимо наступні параграфи:

- A. Упорядкування походу;
- B. Розміщенні походу при джерелі Водосвяття;
- C. Чинности (дії) служителів при водосвятті (автор додає табличка-схему – зразок розташування служителів);

- D. Обхід ринку (тут ідеться про центральну площу Ринок у Львові) після Водосвяття (кроплення водою людей, війська, церковного братства і поворот до церкви);
- E. Поворот архиєрея до церкви.

2.2. Далі бачимо опис процесії у день свята Пресвятої Євхаристії (популярно званого Божого Тіла). Тут автор подає наступні параграфи:

- A. Розміщення походу при кожному з чотирьох престолів;
- B. Дії при кожному з чотирьох престолів;
- C. Зразок розміщення при престолі (схема);
- D. Зразок відходу від престолу (схема);
- E. Поворот до церкви.

3. Про церемонії під час таїнства рукоположення

Детальний опис порядку чинів свячень: починаючи від нижчих чинів (читця, піддиякона) і до вищих – це чи не найважливіший розділ цього підручника. Церемонії свячень відбувалися зрідка, а книги архиєратикон чи требник були рідкісними. Ці книги були обмежено доступними для студентів, через що семінаристи допускали помилки під час здійснення цих святих таїнств. Тому о. Исидор уклав ці інструкції, які містили наступні глави і параграфи:

Глава I. Про час, місце, одежі та знаряддя рукоположень

1. Про час рукоположень
2. Про місце рукоположень
3. Про одяг рукоположень
4. Про знаряддя рукоположень

Глава II. Порядок подавання поодиноких чинів. (примітка)

1. Рукоположення читця і співця
2. Рукоположення піддиякона
3. Рукоположення диякона
4. Рукоположення пресвітера
5. Рукоположення святителя.

Останній розділ Підручника (додаток) містить у собі кілька питань про скорочене правило церковне, що фактично є екстрактом постанов Львівського Собору 1891 року, який передбачав скорочення усіх богослужінь добового кола. Через припис обов'язку під важким гріхом для духовенства відмовляти повне церковне правило щодня, цей тягар став важким, оскільки відправи були тривалими⁶. Так, було дозволено вживати лише один псалом на утрєні з шести (за чергою відповідно до дня тижня). Також з канону на утрєні і на повечер'ї дозволено вживати лише дві пісні: одну почергово і дев'яту, останню. На часах з трьох псалмів дозволено вживати лише один. На утрєні і на вечірні дозволено вживати лише одну молитву, з тих які священники читають тихо (на вечірні зазвичай можна відмовляти лише одну молитву з восьми відповідно до гласу тижня, а на утрєні – одну з одинадцяти відповідно до недільного Євангелія. Також існували й інші схожі скорочення. Все це виклав у додатку до *Підручника* отець Дольницький⁷.

3. Джерела підручника

Усі джерела цього посібника можна умовно поділити на явні і приховані. Явні джерела – це ті, які автор цитує або хоча би згадує. Приховані чи замовчані – це ті, які він не згадує, але про які неважко здогадатися читачеві при

Явні джерела

Першу категорію джерел своєю чергою можна би розподілити на літургійні і «паралітургійні». Під літургійними потрібно розуміти ті, які безпосередньо містять літургійні тексти і рубрики. Вони також призначені для безпосереднього вживання під час богослужінь. Натомість так

---

6 Чинности і рішення провінціального Собора во Львові отбувшиагося в році 1891, Львів 1896, глава III, с. 119. Також детальний опис див. у збірнику *Додаток до чинностей и рішень руского провінціального собора в Галичині отбувшиагося во Львові в р. 1891, Львів 1897, XXVI, с. 469–497.*

7 Пор. *Підручник церемоній для питомців семинара духовного*, с. 161–162.

звані «паралітургійні» джерела – це ті, які не вживаються безпосередньо за богослужіннями, проте містять рубрики, приписи, коментарі та ін., які тісно пов'язані з богослужіннями.

Отже, літургійні джерела, з яких Дольницький запозичив приписи, наступні:

1. Грецькі архиєратикони (понтифікали), а саме:

- A. Рукописні фрагменти з колекції Лева Аллатія;
- B. Евхологій папи Венедикта XIV, 1754 року видання;
- C. Евхологій (дві редакції Якова Гоара, Париж 1667, 1730);
- D. Архиєратикон Габерта (*Αρχιερατικόν Liber Pontificalis Ecclesiae graecae*, Paris 1643).

2. Слов'янські архиєратикони:

- A. Російські (загалом), здебільшого видання після XVI ст. (зокрема виданий у Москві 1854);
- B. Місцеві, а саме: Унівський 1740 року, Супральський 1793 р., архиєратикон церкви св. Юра, архиєратикон Олександра Бачинського 1886 року та ін;
- C. Загальні рубрики літургійних книг (літургіконів, службеників).

3. Серед паралітургійних джерел основні – це:

- A. Рішення Львівського собору 1891 року (потрібні для аргументів уривки з глав цього собору зазвичай подані в латинській версії);
- B. Коментарі Симеона Солунського;
- C. Праця православного автора Афанасія Захаровича Неселовського: (А. З. Неселовский, *Чины хиротесий и хиротоний*, Каменец–Подольск, 1906), 238 с. Як відомо Неселовський був учнем Олексія Дмитрієвського;
- D. Праці вчителя Неселовського – відомого вченого Олексія Дмитрієвського;
- E. «Хождение Игнатия Смолянина» (*Православний Палестинський збірник*, т. 4, III, с. 14).

Приховані (замовчані) джерела

У духовних семінаріях римського обряду існували підручники для студентів, які мали передовсім практичне значення. Одним з таких підручників був *Підручник римських церемоній...*, який з'явився як двотомник у місті Холмі у 1764 році. (*Manuale caeremoniarum romanarum ex libris romanis maxime authenticis et authoribus in hac materia versatissimis studio ac opera Presbyterorum Congregationis Missionis Gallico primum idiomate conscriptum recens vero in latinum sermonem conversum et ad usum Ecclesiarum Poloniae accommodatum*)⁸. Цей підручник спочатку з'явився у Холмі, а згодом у Варшаві в роках 1819 та 1842 (у двох томах, з парадоксальною послідовністю років). Наведений вище посібник, як зазначено в назві, є перекладом з французької мови. Однією з улюблених традицій Згромадження Місіонерів, переданих її засновником, є шанобливе піклування про богослужіння разом із церемоніями та літургійним і релігійним співом. Упорядовж своєї трьохсотлітньої історії згромадження завше виявляло осмислення та любов літургійного мистецтва. Свідченням цього було видання літургійного підручника для членів свого згромадження, про що постарався отець Ренат Альмерас, другий генеральний настоятель після св. Вінкентія. Саме цей священник видав у Парижі у 1662 році підручник *Посібник римських церемоній...*, який хоча мав призначення для власного згромадження, поступово прийнявся у французьких семінаріях які здебільшого мали за своїх керівників представників згромадження отців-місіонарів⁹.

---

8 Посібник римських церемоній з найавтентичніших римських книг і авторів, які найбільше обізнані в цій справі, а також праці пресвітерів Конгрегації Місії, спочатку написані французькою ідіомою, але нещодавно перетворені на латинську мову та адаптовані для використання церков Польщі. Див. A. Schletz CM., *O niektórych podręcznikach liturgicznych w dawnych seminariach duchownych w Polsce*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2 (1949), с. 193–209.

9 Можна припустити, що саме ця книга згодом стала основою польської версії викладу обрядів з відповідною назвою, яка вийшла у Кракові у 1862 році. Див. L. Lewartowski, *Wykład obrzędów i religijnych zwyczajów świętego rzymsko-katolickiego Kościoła dla użytku młodzieży szkół gimnazjalnych i realnych*, Kraków 1862.

Упродовж наступних двох століть посібник прижився у багатьох спільнотах та в духовних семінаріях у Франції. Він також був у щоденному вжитку в семінаріях і домах згромадження отців місіонарів. Альмерас не був його єдиним автором. З ним у співавторстві були також і інші місіонарі-літургісти. Немала кількість наступних видань (1670, 1679, 1697, 1717, 1743, 1810, 1828, 1846) промовисто свідчить про популярність цієї книги у Франції.

Ця книга важлива тим, що її автори користувалися джерелами, а саме: такими як різні видання *Missale*, *Caeremoniare Episcoporum* та ін. схожими літургійними виданнями. Важливо й те, що автор зважав на найновіші приписи Апостольської Столиці щодо церковних церемоній. З авторів Альмерас та його співпрацівники особливо вшановували класичних літургістів, зокрема Варфоломія Гавантуса (1569–1638). Його праця «», яка побачила світ у XVII столітті і належала до найавторитетніших тогочасних праць. (Новіше видання старанням театина Каетана Мераті 1745 побачило світ у роках 1736–1740).

Власне зміст підручника 1764 р., який містив у собі 2 томи, схематично мав таку структуру:

Том I. Перша частина. Про приватну Месу

Друга частина. Про урочисту Месу

Третя частина. Про богослужіння добового кола

Четверта частина. Про різні партикулярні церемонії¹⁰.

Том II. Перша частина, в якій обов'язки кожного служителя розглядаються окремо.

Друга частина. Про церемонії основних свят впродовж року.

Перші дві частини першого тому пояснюють про Божественну Літургію (Святу Месу). У першій частині йде мова про «тиху» Службу Божу. [...] тут бачимо рубрики для Меси осібно, якщо її править священник, а осібно якщо править кардинал, єпископ або настоятель.

У другій частині першого тому бачимо також і міркування про урочисту Месу. Попри достатню кількість пояснень і коментарів, які призначені для служителя (целебранта), знаходимо також і детальний опис церемоній для диякона, піддиякона та нижчої асисті. Окремий

---

10 L. Lewartowski, *Wykład obrzędów i religijnych zwyczajów świętego rzymsko-katolickiego Kościoła dla użytku młodzieży szkół gimnazjalnych i realnych*, c. 196.

розділ присвячений описові урочистої Святої Меси з виставленням Найсвятіших Таїнств і “*coram Episcopo dioecesano etra Ecclesiam suam cathedralem*” («...перед єпархіальним єпископом поза своєю кафедральною церквою»). У третій частині йдеться про *Officio Divino* (божественне правило)¹¹. Тут містяться пояснення церковних церемоній, які стосуються відправи урочистої Вечірні. А також короткий коментар стосовно бревіарового Повечер'я (*Completorium*). Тут і далі пояснено інші частини відправ добового кола: утрени, вечірні (та інших відправ) за померлих, урочистої Вечірні з виставленням Найсвятіших Таїн та ін.

Можна припустити з великою імовірністю той факт, що отець Ісидор користувався зразками схожих підручників для написання власного посібника¹². Проте, він аж ніяк не копіював і не списував буквально структури чи окремих глав. Він просто використовував сам факт існування таких книг у інших церквах, частково запозичуючи методологію такого написання.

3. Чи дійсно літургійна латинізація?

Автор, хоча з одного боку старанно обстоює свої позиції стосовно чистоти власного обряду, насправді додає багато латинізаційних аспектів до свого підручника.

Наприклад він свідомий того, що обряд виставлення Найсвятіших Таїн і процесія з ними довкола храму перед Пасхальною Утреною – це насправді за його ж словами «зайвий обряд величі нашої Пасхальної Утрени»¹³, усвідомлюючи і те, що ця церемонія зі Святими Дарами є характерною лише для певного регіону (для польсько-німецьких храмів у Галичині). Він чітко говорить про це у своєму Типику. Проте, незважаючи на це, він подає детальний опис цих обрядів у своєму

11 L. Lewartowski, *Wykład obrzędów i religijnych zwyczajów świętego rzymsko-katolickiego Kościoła dla użytku młodzieży szkół gimnazjalnych i realnych*, с. 197–198.

12 Ще одним таким джерелом можна вважати: A. Schletz CM., *O niektórych podręcznikach liturgicznych w dawnych seminariach duchownych w Polsce*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2 (1949), с. 193–209.

13 *Типик церкви руско-католическія*, Львів 1899, с. 460.

«Підручнику» для семінаристів. Не менш дивним з точки зору сьогодення (і з точки зору східних «православних» церков) є мабуть опис деталей (для прислуги) до читаних Служб Божих («тихих») відправ. Це також елемент запозичений з римського обряду, який насправді не був характерним для візантійського обряду. Проте, у той час це не вважалося чимось аномальним. Рішення тогочасних соборів і синодів, яких священники намагалися старанно дотримуватися, а також сама ментальність тієї епохи, коли римський обряд вважався вищим від інших, нині може бути розглянута як латинізація. Проте ця латинізація була радше доповнюючою, аніж такою, що замінювали би елементи візантійського обряду римськими¹⁴.

Сама систематичність щодо богослужінь якраз навпаки дуже потрібна, проте копіювання рубрик римського обряду, яке було скасоване у наступних редакціях богослужбових книг, якраз тут зайве. Це мабуть і ригористичні приписи щодо поклонів (перед святими Тайнами), і вживання дзвіночків під час св. Літургії, і поклони на слова «воплотитися» на *Єдинородний Сину* і на *Вірую* (яке пізніші офіційні книги елімінували, ба навіть більше: *Ordo Celebrationis*, виданий в Римі, забороняє їх робити священникам і дияконам).

Водночас автор дуже вміло поєднує приписи з місцевими звичаями, до яких правильно аплікує ці рубрики, адже локальні традиції – це вияв ідентичності. Велика кількість джерел, показ їхньої різноманітності, зіставлення їхніх приписів – це певний метод порівняльної літургії, подібний до діяльності відомого Антона Баумштарка (1872–1948). Однак, Дольницький вживав ці методи не стільки як науковець, а більше як аматор – для практичних і популярних цілей.

Висновок

Підручники літургійних церемоній – це важливі і потрібні елементи у вихованні кандидатів до священства, важлива ланка у ланцюжку становлення постійних священнослужителів.

---

14 Див. Ю. Федорів, *Замойський синод 1720*, „Богословія” 25 (1971), с. 14.

Наявність таких підручників у різних католицьких семінаріях поряд із звичайними літургійними книгами та перевидання їх великими тиражами – це свідчення популярності і важливості цих посібників.

Дольницький, який був також засновником семінарійного Братства Введення в Храм Божої Матері, часто навчав своїм вихованців про сенс цього богородичного свята, а саме про те, що присвячення Богові простої єврейської дівчини у Єрусалимському храмі – це найкращий приклад для студента духовної школи, який повинен би цілковито присвятити себе Богові від того моменту, коли він увійшов до стін семінарії. Тоді вихованець уподібнюється до самої Богородиці, яка увійшла на посвяту Всевишньому під покрівлю Старозавітної святині.

Підручник – це власне своєрідна інструкція, допомога у цій посвяті свого життя Ісусові. Як кажуть тексти Візантійської відправи: «Усе життя наше Христу Богові віддаймо!».

Саме запозичення такого підручника від семінарій римського обряду аж ніяк не означало літургійної латинізації, але навпаки – це добрий приклад того як можна зберегти власні обряди, практично пристосовуючи їх до такого підручника церемоній. Незначні впливи римського обряду – це відбиток епохи і ментальності тих часів (XIX – поч. XX ст.).

Підручник для семінаристів згодом був перевиданий зі значними змінами у нових редакціях. Зокрема, в Українській Колегії святого Йосафата в Римі молодші покоління семінаристів користувалися новішими редакціями *Підручника*, який зазнав багато змін і доповнень. Проте тексти Таїнства священства (усіх ступенів, починаючи від нижчих) у перекладі на українську та в новій версії збереглися у книжечках. Це було і надалі залишається важливим, адже передовсім потрібно врахувати зміни в літургійних приписах, рубриках, текстах. Також варто зауважити, що впродовж останнього століття виникли багато нових джерел, які варто би застосувати у майбутніх новіших редакціях таких підручників.

Бібліографія

- Додаток до чинностей и рішень руского провінціального собора в Галичині отбувшогося во Львові в р. 1891, Львів 1897.*
- Інструкція застосування літургійних приписів ККСЦ, Львів 1996.*
- Підручник церемоній для питомців семінара духовного, Львів 1907.*
- Словник української мови: в 11 томах, т. 9, ред. І. С. Назарова та ін., Київ 1978, <http://sum.in.ua/s/stanovlennja> (20.09.2023).*
- Типик церкве руско-католическія, Львів 1899.*
- Федорів Ю., Замойський синод 1720, „Богословія” 25 (1971), с. 6–71.*
- Чинности і рішення провінціального Собора во Львові отбувшогося в році 1891, Львів 1896.*
- Lewartowski L., Wykład obrzędów i religijnych zwyczajów świętego rzymsko-katolickiego Kościoła dla użytku młodzieży szkół gimnazjalnych i realnych, Kraków 1862.*
- Schletz A. SM., O niektórych podręcznikach liturgicznych w dawnych seminariach duchownych w Polsce, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2 (1949), с. 193–209.*

Анотація

«Підручник церемоній для вихованців духовної семінарії» 1907 року як один із прикладів літургійної формації семінаристів Української Греко-Католицької Церкви

Автор у своїй доповіді розглядає структуру, історичне і богословське тло та джерела *Підручника церемоній* для студентів семінарій, який побачив світ понад століття тому. Це один із перших і небагатьох таких підручників для студентів візантійського обряду, в якому подані особливості приписів богослужінь у Львівській духовній семінарії на рухомий та нерухомий періоди літургійного року з церемоніями архиерейських відправ, а також – чини рукоположень та вказівки щодо скорочення церковного правила. Аналіз цього посібника, який нині залишається хіба що історичною пам'яткою, повинен бути осмисленим з точки зору сьогодення. Деякі рубрики повинні бути змінені відповідно до сучасності, проте літургійна формація кандидатів до священства досі залишається проблемою з новими викликами. Ці виклики потрібно вирішувати, вивчаючи та аналізуючи джерела.

Ключові слова: Підручник, семінаристи, Дольницький, формація, греко-католицький, обряди, літургійні джерела

Abstrakt

„Podręcznik obrzędów dla alumnów seminarium duchownego” z 1907 roku jako jeden z przykładów formacji liturgicznej kleryków w Ukraińskim Kościele Greckokatolickim

Autor analizuje strukturę, tło historyczne i teologiczne oraz źródła wydanego ponad sto lat temu *Podręcznika ceremonii* dla seminarzystów. Jest to jeden z pierwszych i nielicznych tego typu podręczników dla alumnów seminariów duchownych obrządku bizantyjskiego, który zawiera specyficzne przepisy celebracji we lwowskim seminarium duchownym na ruchome i nieruchome okresy roku liturgicznego, ceremonie biskupie, podaje zarządzenia odnośnie do święceń i instrukcje dotyczące skracania Liturgii godzin. Analiza tego podręcznika, który obecnie pozostaje jedynie pamiątką historyczną, może być jednak przydatna w opracowaniu współczesnego modelu formacji liturgicznej w seminarium. Niektóre rubryki powinny zostać zmienione zgodnie z aktualnymi przepisami liturgicznymi. Formacja liturgiczna kandydatów do kapłaństwa niesie ze sobą wciąż nowe wyzwania. Należy je podejmować i szukać właściwych rozwiązań pojawiających się problemów poprzez studiowanie i badanie źródeł liturgicznych.

Słowa kluczowe: podręcznik, seminarzyści, Dolnycki, formacja, greckokatolicki, obrzędy, źródła liturgiczne

Abstract

„Manual of ceremonies for students of the theological seminary” of 1907 as one of the examples of the liturgical formation of seminarians in the Ukrainian Greek Catholic Church

The author examines the structure, historical and theological background and sources of the *Manual of Ceremonies* for seminarians, which has been published more than a century ago. This is one of the first and few such manuals for students of theological seminaries of the Byzantine rite, in which the specifics of the prescriptions of divine services in the Lviv Theological Seminary for the movable and immovable periods of the Liturgical year, the ceremonies of pontifical services, orders of ordination and instructions for shortening the Liturgy of the Hours are given. The analysis of this manual, which now remains nothing more than a histori-

cal monument, should be meaningful from the point of view of today. Some rubrics should be changed according to modern liturgical reforms, however the liturgical formation of candidates to priesthood remains a problem with new challenges. These problems need to be resolved by studying and researching liturgical sources.

Keywords: Manual, seminarians, formation, Dolnytski, Greek Catholics, liturgical sources, rites